

alkalommal is figyelmez arra, hogy mi-ként törnek be az emberek egymás éle-tébe, hogyan alakul a sorsuk; azt ku-tatja — gazdag anyagismeret alapján —, ami Teleki életének is jelentős eleme: milyen kapcsolatok és események fűzik őt az emberekhez.

A nemzetközi keretbe ágyazott hazai történelem, az összehasonlítás szükségé-ségéről sokan és több ízben szóltak. Csetri kötete, valamint a már megjelent emlékezők és a csaknem teljes egészé-ben kiadatlan levelezés szintén ezt a sok vonatkozású fontos kérdést állítja előtérbe. Marc Bloch majdnem fél évszáz-zaddal ezelőtt kérve-kérte a történésze-ket (*Pour une histoire comparée des so-cietés européennes*): „ne hagyják figyel-men kívül a külső országokban végzett munkák tanulságait. Így a kölcsönös jó-akarát következtében fokozatosan ki-alakul majd a közös tudományos nyelv, amely a szó legnemesebb értelmében jelgyűjtemény és osztályozási rendszer is egyszersmind. Az összehasonlító törté-nelmet így könnyebb lesz ismerni és szolgálni is — új életet lehel majd a helyi kutatásokba, amelyek nélkül sem-mit sem tehet, és amelyek nélküle se-hova sem vezetnének.“ Történet is ezen a téren igen sok, az eredményeket mégis joggal kevesli bárki, aki döbbenet tapasz-talta a „helyi“ és „világ“-béli dol-goknak szoros összefüggéseit. Koltó szá-munkra nemcsak egy helység, hanem szimbólum, ahogyan azzá vált Jersey szigete is az emigránsokra emlékező nemzetközi köztudatban. Köztük Teleki a kapocs, és az út Koltótól Jersey-ig a történészek számára is jelképes jelentő-ségűvé minősülhet.

A szerző — jól szolgálva a sorozat megnövekedett tudományos színvona-

lát — nemcsak a korszakot és Telekit mutatja be, hanem megismertet hősének sorstársaival, barátaival is. Szakszerűen szól a kiadás módjáról, és közöl az em-lékiró szövegével kapcsolatos jegyzete-ket, tárgyi magyarázatokat, szó- és kife-jezésjegyzéket, valamint névmutatót. Mindez lehetővé teszi, hogy az olvasó maga váljék a történelem bűvárlojává.

Az emlékirat és a levél természetesen eltérő súlyú forrásanyag. Adataikban a levelek megbízhatóbbak, a visszaemlé-kezések viszont a műfaj törvényei szer-int szolgálják a megismerést. Ezek egyike-másika — a berkeszi bor mellett beszélgetők történeteiket — szépült és szelídült tükröződése a „vad napok“-nak. Az emberekről általában oly sok szere-ttel és sokszor annyi derűt sugárzón szól Teleki, hogy „arcképcsarnok“ már csak emiatt is kellemes olvasmánnyá vá-lik. A sajátos írói meglevenítés eszkö-zeként használja Teleki a kora nagyjait körülvevő világ részleteire, a tárgyak sugározta hangulatra való emlékezős-t. E látásmódnak köszönhetően elevenedik meg Bem apó szálláshelye; fénycsóva hull a tulipános, tarka-barka madaras tányérra, miként Mazzini londoni laká-sán a „két wedgwood tányér“-ra is. Írá-saiban Teleki Sándor nem növeszti nagyra önmagát. „Érdemeiről — írja Csetri — másoktól értesülünk... sze-mélye mindig háttérben marad. Megteszi ezt olyan történetek kapcsán is, melyek-vel méltán büszkélkedhetne. Elég, ha itt Telekinek Bem megmentésében szerzett érdemére gondolunk a gálfalvi csatában vagy... az olasz egységmozgalomban folytatott tevékenységére.“ Hasznos mun-kát végzett tehát Csetri Elek, amikor őt teljességében mutatta meg.

Imreh István

Alkalmazott botanikai eredmények

Pedagógusok, gyógyszerészek, mező-gazdászok és biológusok — különösen botanikusok — körében megérdemelt feltűnést keltett és elismerést aratott Kovászna megye gyógynövényeinek nem-rég megjelent sokoldalú feldolgozása.* A kötet kiadása összhangban van azokkal az irányelvekkel, melyek a kutatók fel-adatának a gyakorlati fontosságú kérdé-

sek megoldását tekintik, a termelésben dolgozó szakemberektől viszont megkö-vetelik, hogy szakítsanak a tapasztalati módszerekkel, és a tudományos kutatás eredményeinek alkalmazásával biztosít-sák a lehetőségek ésszerűbb kihasználá-sát.

Rácz Gábor professzor, a gyógynövény- kutatás irányítója, számos regionális gyógynövényterképezés és több évtizedes hatóanyagkutatás gazdag tapasztalatai-nak birtokában biztos kézzel hangolta össze a különböző központokban dolgozó

* Kovászna megye gyógynövényei. Szerk. Dr. Rácz Gábor, Dr. Fűzi József és munkatár-saik. A Kovászna megyei MÉV Agronómusok Háza (Árkos) kiadása. Sepsiszentgyörgy, 1973.

főiskolai és megyei szakemberek munkáját a megyei Mezőgazdasági, Élelmiszeripari és Vízügyi Vezérgazgatóság igényeivel és az árkosi Agronómusok Háza biztosította lehetőségekkel. A tudományos anyag közzétételének elősegítésében jelentős szerepe volt az illetékes megyei vezetőknek, Veress László és Fédér Zoltán agrármérnököknek.

A feldolgozás 13 fejezetre oszta, jó logikai sorrendben és nagyjából a kérdések súlyának megfelelő terjedelemben tárgyalja a természetes környezettel, a gyógynövények gyűjtésével és természetével, illetőleg a megye területén mért hatóanyagtartalmakkal kapcsolatos adatokat. A megye földrajzi-földtani jellemzése (Kisgyörgy Zoltán geológus, Kónya Ádám) rendszeres és tömör összefoglalás. A közel 380 000 ha területű adminisztratív egység főbb talajtípusainak vázlatos jellemzése után (Tompa Ernő, Fédér Zoltán) a helyi flóra- és vegetációkutatás történetének több mint hetven könyvészeti adatot feldolgozó alapos áttekintése következik (Rácz Gábor, Kovács Sándor). A florisztikai fejezet lényegében a megyében előforduló mintegy 1220 növényfajnak, valamint számos hibridnek, alfajnak, változatnak és formának a felsorolása (Füzi József, Gergely János, Kisgyörgy Zoltán botanikus, Nicoleta Voicu); a reliktnövények ismertetése (Flavia Rațiu) és a terület vegetációjának, az eddig erről a vidékről azonosított 79 növénytársulásnak a bemutatása (Gergely János, Füzi József, Márton Aranka); s mindez jól körvonalazza azt a keretet, melyben a gyógynövények értékesítése folyik.

A vadontermő gyógynövények megyei elterjedésének áttekintése után (Kisgyörgy Zoltán botanikus, Füzi József, Kovács Sándor) Rácz Gábor és munkatársai a latin nevek betűrendjét követve részletesen áttekintik a vidék 114 fontosabb gyógynövényére vonatkozó tudnivalókat, megadják a növény magyar és román hivatalos nevét, a leggyakoribb helyi népi nevet, a drog hivatalos latin nevét, a gyűjtési és tárolási utasításokat, a felhasználási módokat és a területről kitermelhető mennyiségeket. Az említésre méltó mennyiségben kitermelhető gyógynövénytömeg nagyjából 138 kg (*Verbascum phlomoides*) és 259 000 kg (*Betula verrucosa*) között változik, de 100 000 kg feletti mennyiség termelhető ki és értékesíthető drog formájában az egyébként káros fűzényből (*Chamaenerion angustifolium*) vagy csipős csalánból (*Urtica dioica*) is. Ennek a fejezetnek az adatai gyakorlati értékű tájékoztatással szolgálhatnak egy-egy faj vagy egy-egy vidék adott gyógynövénytermő potenciáljának felbecslésére; a recenzenst például

hozzáségítették ahhoz, hogy egy etnobotanikai gyűjtés eredményeinek kiértékelése alkalmával megállapítsa egy falu (Árapatak) határának hozzávetőleges gyógynövénytermését (55 300 kg) és a számbajövő növényfajokat (30 faj). Ha elvégezzük a potenciálisnak feltüntetett adatok összesítését, meglepően magas értékeket kapunk, annak ellenére, hogy néhány növénynek (például a nagy erdőségeket alkotó lucfenyőnek) az értékesítéséről nem közöl mennyiségi becslést az összeállítás.

A kitermelte anyag minőségi jellemzés szempontjából kiemelt fontosságúak a hatóanyagtartalmakra vonatkozó eredmények (Csedő Károly, Monya Mária, Mihai Giurgiu); általános érdekű a néprajzost, nyelvészt, orvost, botanikust egyaránt érintő etnobotanikai fejezet (Rácz Gábor, Kisgyörgy Zoltán). A kötetet a természetes környezet védelmének és ezen belül a vadontermő gyógynövények ésszerű kitermelésének a kérdéseit tárgyaló, természetfélő felelősséggel megírt fejezet zárja le (Kovács Sándor).

Az értékek elemzése közben a megvalósítás néhány apró hiányosságára is felfigyel az olvasó. A különböző szerzőktől származó fejezetekben például az ábraanyag számozása következetlen, a listákból és felsorolásokból — bizonyára a teljesség igényének az elhárítása miatt — nem szerepelnek összesítő számadatok (például a flórára vonatkozóan). Ebben a fejezetben az önmagában semmitmondó flóraelem- és életforma-jelzések helyett szerencsésebb lett volna legalább egyes fajok esetében a termőhelyi adatokat jelezni. A megye alapos florisztikai felmérése itt is, mint az ország legtöbb vidékén, még a jövő feladata. Hogy ebben a munkában a szakembereknek milyen hathatós segítséget biztosíthatnak az önkéntes gyűjtők, diákok és családtagjaik, azt éppen ennek a flórajegyzéknek a kapcsán, Kovászna megyei példán lehet bizonyítani: az árapataki Lőrinczi testvérek 1972-ben egy etnobotanikai verseny alkalmával összegyűjtött herbáriumából több, növényföldrajzi szempontból is értékes elem (például *Adonis vernalis* L., *Serratula wolffii* Andrae, *Pulsatilla australis* Heuff.) került elő, olyan elemek, amelyek ebből a florisztikai felmérésből hiányzanak. A megye növényzetének hasonló akciók keretében történő feldolgozása, illetőleg a feldolgozást megelőző adatgyűjtés az illetékes megyei szervek figyelmébe ajánlható pedagógiai és tudományos értékű tevékenység, mely értékes anyaggal gazdagíthatná az árkosi Agronómusok Háza: mezőgazdasági és etnobotanikai herbáriumát, s lehetővé tenné, hogy megfelelő

biológiai dokumentációt gyűjtünk össze a kultúrflóráról, a helyi természetet fajokról és fajtákról.

A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet és a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem kutatóinak az összefogása a megyei szakemberekkel út-törő és utat mutató kiadványtípus megszületését jelzi. Ezzel a kötettel a kétes értékű ismeretterjesztő broszúrák helyett a reális igényekre válaszoló, színvonalas

és forrásértékű munka jelentkezett, melyet a mezőgazdászok, tanárok, erdészek, a kereskedelemben és a területrendezési kérdésekben érdekelt szakemberek egyaránt haszonnal forgathatnak. Elismerés illeti ezért mindazokat, akik a megteremtésénél segédkeztek, azokat, akik felismerték a gyakorlati növénybiológia új feladatait, és munkával bizonyították természetes tartalékaink tudományos felmérésének gyakorlati fontosságát.

Szabó T. E. Attila

Kopacz Mária: A következő ütközet